

ANALIZA COMPARATĂ A PERSONAJULUI CARMEN ÎN DIVERSE OPERE ARTISTICE

ANALYSIS OF THE IMAGE OF CARMEN IN VARIOUS WORKS OF ART

ELEONORA VARNACOVA,
lector universitar, doctorandă,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

În articol este descrisă istoria personajului Carmen, începând de la crearea nuvelei cu același nume de Prosper Mérimée și până în zilele noastre. Numele Carmen se asociază cu frumusețea, viclenia, libertatea și dragostea. De aceea, în diferite domenii ale artei – operă, balet, pictură, cinematografie – sunt cunoscute interpretări variate ale acestui personaj. Imaginea personajului Carmen, prezentată și prelucrată în lucrări ca opera lui Bizet, baletul lui Șchedrin, versurile lui Blok, în lucrările cinematografice realizate de Vicente Aranda, Van Alexander, în baletul „Carmen TV” montat de Radu Poclitaru, va cunoaște și în continuare o dezvoltare dinamică și va dezvălui noi trăsături ale acestui personaj care întruchipează libertatea și dragostea.

Cuvinte-cheie: Carmen, iubire, libertate, frumusețe

This article summarized the history of Carmen's character starting with the creation of the novella by Prosper Merimee, and to this day. The name Carmen is associated with beauty, wiliness, freedom and love, that is why there are so many interpretations of this character in different fields of art such as the opera painting, ballet and cinematography. The image of Carmen presented in such works as an opera by Bizet, Shchedrin's ballet, Blok's poems, in the films (made by Vicente Aranda and Van Alexander), in the ballet „Carmen TV” staged by Poklitaru Rada will continue to dynamically develop and reveal new features of this image of freedom and love.

Keywords: Carmen, love, freedom, beauty

Deseori, scriitorii, poeții, compozitorii și pictorii își întorc privirile către personaje nemuritoare ale literaturii și artei. Fiecare autor are dreptul de a dezvălui în imaginea existentă trăsături noi și de a exclude trăsături cunoscute deja. Cu toate acestea, elementele caracteristice ale eroilor rămân neschimbate. Așa-numitele subiecte și imagini „migratoare” sunt foarte interesante anume prin multitudinea metamorfozelor prin care trec. Sunt bine cunoscuți eroii Don Juan, Don Quijote, Sancho Panza, Romeo și Julieta, Hamlet, Otello, etc. Unul dintre cei mai cunoscuți, populari și, poate, cel mai iubit, este personajul Carmen.

Atunci când printre participanții unui carnaval apare o tânără cu o floare purpurie prinsă în părul negru, ea este asociată imediat cu frumoasa Carmen, o persoană înzestrată cu calități deosebite întruchipate în dragostea față de libertate, mândrie, frumusețe, viclenie. Anume aceste calități l-au cucerit atât pe José cât și pe mulți alți bărbați.

„Se pare că Mérimée a scris o istorie care, într-adevăr, putea avea loc. Mica nuvelă este scrisă într-o manieră aparent nesperioasă, ușoară, caracteristică marilor scriitori. Eroina principală, Carmen, cel mai probabil, nu este produsul fanteziei autorului. Mérimée ne transmite în mod intenționat doar fapte care ne-ar ajuta să creăm singuri personajul. În nuvelă nu se vorbește direct despre sentimentele lui Carmen, gândurile și năzuințele ei, de aceea, Carmen apare anume în acea imagine pe care o recunosc toți” [1, p. 9].

Mérimée nu-și idealizează eroii. Carmen este înzestrată cu „cele mai rele patimi”: ea este răzbitoare și rea, ea își trădează soțul, este nemiloasă față de amantul său. Eroina Carmen are trăsături caracteristice vrăjitoarelor din folclorul spaniol – eroinele divine Lamia și Lilit. Ele sunt de o frumusețe demonică, dar seducerea lor era dezastruoasă pentru bărbați. Carmen este o persoană integră, liberă, orientată împotriva violenței și asupririi.

În 1861 Théophile Gautier publică poezia „Carmen”, în care țiganka apare ca o expresie a unei puteri nemărginite asupra bărbaților. Anume aceste trăsături ale caracterului l-au impresionat pe compozitorul Georges Bizet, care a dezvoltat ideea în opera sa.

În 1874 Georges Bizet scrie opera „Carmen”, pe un libret de Henri Meilhac și Ludovic Halévy, considerată mai târziu o capodoperă în arta muzicii de operă. Bizet a reconstruit coloritul spaniol, specificul sufletului țiganilor, dramatismul conflictelor.

Opera „Carmen” este considerată punctul culminant al creației cunoscutului compozitor francez Georges Bizet și una dintre cele mai bune opere din lume. Totodată, „Carmen” a fost ultima operă compusă de Bizet: premiera ei a avut loc la 3 martie 1875, cu trei luni înaintea decesului compozitorului. Se consideră că trecerea prematură în neființă a compozitorului a fost dictată de scandalul extraordinar iscat în jurul operei: spectatorii considerau subiectul indecent, iar muzica prea complicată și imitativă. Premiera operei a fost un eșec total.

În operă, conținutul nuvelei a fost schimbat esențial. Experimentații literari Henri Meilhac și Ludovic Halévy au prelucrat cu iscusință libretul, adăugând dramatism, contraste emoționale, au creat imagini expresive ale eroilor, deseori diferite decât ale eroilor literari. José, care în nuvelă este un tânăr sumbru, mândru și sever, în operă apare ca o persoană simplă, onestă, dar foarte emotivă și lipsită de caracter.

Pe de altă parte, toreadorul Escamillo, abia evidențiat în nuvelă, este prezentat în operă ca o persoană puternică și plină de colorit. Michaela, mireasa lui Jose, la fel, apare în operă ca o persoană tandră și gingașă, plasându-se pe planul secund în comparație cu înfocata țigancă. Desigur, este imposibil să nu observăm cum s-a schimbat și eroina principală. Bizet o „înnobilează” pe Carmen, înlăturându-i astfel de calități ca viclenia și năravul de a fura, scoțând în evidență, în schimb, independența și dragostea ei față de libertate.

Carmen – puternică, mândră, pasională – este alta decât eroina lui Mérimée. Căldura și lirismul – iată noile calități ale lui Carmen. Autorii libretului au exclus din biografia lui Carmen unele circumstanțe care sunt în defavoarea eroinei. Bizet îi atribuie eroinei sale calități de măreție tragică: cu prețul propriei vieți Carmen demonstrează dreptul de a iubi și a fi iubită. Probabil, anume acest tragism o face atrăgătoare în ochii spectatorilor.

Muzica operei impresionează prin melodiile extraordinare, iar subiectul este plin de dramatism. Opera, în genere, simbolizează viață și sinceritate, fapt ce o face pe înțelesul și pe placul spectatorului. „Carmen” este o adevărată capodoperă a muzicii de operă.

Opera este inedită și prin conținutul fermecător al scenelor populare. Viața plină de temperament a masei pestrice de oameni sub soarele arzător, personajele romantice ale țiganilor și ale contrabandiștilor, atmosfera încinsă a luptelor cu taurii – toate aceste elemente subliniază și mai mult în operă atât caracteristicile deosebite ale eroilor principali Carmen, Jose, Michaela, Escamillo, cât și soarta tragică a lor.

Aceste scene oferă subiectului tragic o expresie optimistă. Îndată după premiera operei care a avut loc în anul 1875, deși au apărut multe recenzii negative, totodată, specialiștii au apreciat înalt opera lui Bizet.

Piotr I. Ceaikovski scria: „Opera lui Bizet este o capodoperă, una dintre puținele lucrări care reflectă aspirațiile muzicale ale unei epoci întregi. Peste vreo zece ani „Carmen” va fi una dintre cele mai populare opere” [2, p. 21]. Cuvintele lui Ceaikovski s-au adevărit: opera „Carmen” până în prezent este una dintre cele mai populare reprezentări teatrale.

„Carmen” a fost de nenumărate ori montată pe scenele de balet. În baza operei „Carmen” de Georges Bizet (1875), coregraful Alberto Alonso montează baletul într-un act *Carmen-suita*, orchetrat special pentru această montare de către compozitorul Rodion Șcedrin (1967), materialul muzical fiind esențial modificat.

Premiera mondială a avut loc la 20 aprilie 1967 la Teatrul Bolshoi. Relațiile dintre personaje și uciderea lui Carmen de către Jose sunt determinate de soartă. Astfel, istoria eroinei Carmen (în comparație cu sursa literară și opera lui Bizet) este realizată simbolic, fapt subliniat și de locul desfășurării acțiunii – arena coridei.

Cea mai bună Carmen în istoria baletului este considerată Maia Plisețkaia. Carmen, senzuală și puternică, tragică și cochetă, liberă în toate mișcărilor sale, în interpretarea dansatoarei sovietice ră-

mâne până în prezent irepetabilă în arta baletului. Criticii scriau despre Plisețkaia din *Suita Carmen*: „Toate mișcările transmiteau un anumit sens, o chemare, un protest: și mișcarea senzuală a umărului, și mișcarea accentuată a șoldului, și întoarcerea bruscă a capului, și privirea străpungătoare de sub sprâncene... E de neuitat momentul când Carmen-Plisețkaia privește ca un sfinx cum dansează Toreadorul, pe când poziția ei statică transmitea toată încordarea lăuntrică: ea fascina spectatorii, astfel, sustrăgând toată atenția, intenționat sau involuntar, de la frumosul dans al Toreadorului” [3, p. 11].

Caracterul extrem de senzual, erotic, neobișnuit al regiei a trezit dezaprobare în rândurile conducătorilor de stat sovietici. Maia Plisețkaia își amintea: „Puterea sovietică i-a permis lui Alonso să pună în scenă baletul doar pentru că îl considera „de-al lor”, de pe Insula Libertății. Dar acest „insular” a reușit să monteze un spectacol nu doar despre niște relații de dragoste, ci și să promoveze ideea că nu e nimic mai presus în viață decât libertatea. Și, desigur, baletul a avut mult de pățimit nu doar pentru scenele erotice și „mersul” meu pe talpă, dar și pentru politica pe care o promova în mod evident” [4, p. 37]. Noutatea baletului a descurajat publicul și baletul a avut o premieră *rece*. Cea mai importantă pentru Plisețkaia a fost aprecierea publicului spaniol: „Când spaniolii mi-au strigat „Ole!”, am înțeles că eu am învins” [4, p. 38].

În 2001 coregraful Radu Poclitaru a montat propria versiune a operei „Carmen” după motivele operei lui George Bizet, apoi, la 25 octombrie 2006, la Teatrul „Kiev Modern-Balet”, a avut loc premi-
era baletului „Carmen TV”. Cunoscuta istorie a țigăncii din nuvela lui Prosper Mérimée este tratată în acest balet într-o cheie nouă și absolut neașteptată.

Datorită coregrafiei novatoare a lui Radu Poclitaru, viața scenică a personajelor din spectacol este completată de intonații acute contemporane, păstrând, totodată, frumusețea Spaniei secolului al XIX-lea, iar muzica genială a operei „Carmen” i-a permis autorului să monteze un spectacol absolut nou fără a modifica spiritul creat de Georges Bizet.

Publicul este captivat chiar din primele minute de dinamismul baletului și urmărește cu atenție acțiunile care se desfășoară pe scenă. Costumele, decorațiunile deosebite, coregrafia – toate aceste lucruri atrag în mod direct atenția publicului și îl fac să urmărească tot ce se întâmplă pe scenă. O oră și jumătate de spectacol trec ca o clipă.

Un loc aparte în spectacol îi revine dragostei. Autorul o prezintă cu mare grijă, dar, totodată, într-o manieră pasională, deschisă, naturală ... ca în viață. Ea îți taie respirația, te impune să trăiești fiecare moment, fiecare mișcare a dansatorilor.

Carmen este o persoană liberă, sălbatică, îndrăzneată. Are dorința de a fi liberă, învingătoare, de a-și trăi viața din plin. Jose este un rob al sentimentelor sale care se desfată în acest statut. Ambii eroi își demonstrează perfect sentimentele. În timpul dansului se aud clar toate cuvintele pe care ei și le spun unul altuia, fiecare răsuflare, fiecare șoaptă... Toreadorul este un personaj îngrijit, îmbrăcat în haine albe, de-ți pare că luminează, dar puțin ... lipsit de conținut. În timpul spectacolului mai degrabă îl urmărești pe Jose decât pe Toreador. Mulțimea de țigănci și soldați creează o senzație de mișcare browniană, haotică, de mișcare a scenei. Această mulțime poate fi privită ori ca o decorațiune vie, ori ca un singur personaj care urmărește acțiunea dintr-o parte și acceptă sau respinge deciziile luate de eroii principali. Se observă un bun simț al umorului atât în patosul nesincer al Toreadorului, în îmbrăcămintea pe care o poartă, în privirile și mișcările sale, cât și în tot spectacolul. Însuși Radu Poclitaru consideră că drama trebuie povestită cu un fel de zâmbet lăuntric. Zâmbetul, în cazul dat, este sinonimul unei viziuni realiste asupra vieții.

În martie 2007 spectacolului i-a fost decernat premiul „Киевская пектораль” în două nominalizări: „Cel mai bun spectacol al anului” și „Cel mai bun maestru de balet”.

Personajul Carmen în literatura rusă din secolul de argint

Pentru prima dată personajul Carmen apare în folclorul spaniol, fiind preluat și descris în nuvela cu același nume de Prosper Mérimée și în opera lui Georges Bizet. Apoi, personajul apare în ciclurile

de poezii ale lui Alexandr Bloc, Marina Țvetaeva și Garcia Lorca. Un loc aparte printre aceste opere îl ocupă ciclul de poezii al lui Alexandr Bloc, deoarece anume aici pentru ultima dată se vorbește despre acest subiect epic cu o bogată tradiție istorică, iar poeziile Marinei Țvetaeva și ale lui Garcia Lorca sunt pătrunse de un șir de asocieri legate de numele Carmen.

Cititorii ruși pentru prima dată au luat cunoștință de traducerea nuvelei „Carmen” de Prosper Mérimée în 1846, îndată după apariția ei de sub tipar. Un nou val de interes față de personajul Carmen apare după punerea în scena rusă a operei lui Georges Bizet, care a avut loc în anul 1885 la Teatrul Mariinsky. Au început să apară noi traduceri în limba rusă de Constantin Lipskerov („*Carmencita și soldatul*”), Vadim Șerșenevici („*Țiganca Carmen*”).

La începutul secolului XX tema „Carmen” pătrunde în poezia rusă. Chipul țigăncii pasionale a fost descris de poezii Alexandr Bloc, Marina Țvetaeva, Igor Severeanin, Vladislav Hodasevici, Sașa Ciornâi, Vadim Andreev.

Alexandr Bloc scrie ciclul liric *Carmen* într-o săptămână, de la 24 până la 31 martie 1914, sub impresia produsă de Liubovi Alexandrovna Andreeva-Delmas, una dintre interpretele rolului lui Carmen în opera lui Bizet, interpretarea căreia l-a fascinat. Personajul țigăncii seducătoare și de neîmblânzit a stat la baza imaginii lirice a *Carmencitei* – „fenomen”, divinitate, apariția căreia se compară cu o calamitate naturală, iar comunicarea cu ea se echivalează cu extazul religios. Tema iubirii, a morții și a pasiunii sunt anume acele teme care îl atrag pe poet.

Istoria țigăncii dornice de libertate a fost expusă și în opera altui reprezentant al veacului de argint – Igor Severeanin. Poezia „Carmen” prezintă interesul poetului față de motivele spaniole. Din amintirile poetului aflăm despre sursele interesului său față de operă și gusturile sale muzicale: „Sinteza Muzicii și a Poeziei sunt acele două pasiuni, pe care nu le voi putea niciodată înșela” [5, p. 17]. Aceste două surse ale chipului Carmen îl încântă pe poet, el subliniază egalitatea lor și legătura reciprocă dintre literatură și muzică, în care personajul Carmen este completat reciproc.

Chipul eroinei Carmen nu-și pierde actualitatea până în zilele noastre, regăsindu-se în operele poezilor Iunna Moriț, Andrei Dementiev, Alexandr Mejirov, Tatiana Smertina și alții.

Carmen în cinematografie

Alexandr Bloc scria despre Carmen: „Și frumusețea ta sălbatică e ca o chitară, ca o tamburină a primăverii” [5, p. 13]. Nuvela „Carmen” de Prosper Mérimée, iar mai târziu opera cu același nume a lui Bizet, au făcut din personajul țigăncii spaniole unul dintre cele mai populare și citate nume în arta mondială. Vincente Aranda, care a ecranizat nuvela lui Prosper Mérimée, spunea: „Carmen a devenit prima femeie fatală cunoscută în istoria literaturii”.

Cineștii au întreprins nenumărate încercări de a ecraniza opera „Carmen”. Una dintre primele lucrări este filmul regizorului spaniol Tulio Demilecci „Carmen din Rondo” (1959), o melodramă muzicală cu actrița și cântăreața de estradă italiană Sara Montiel în rolul principal. În istoria cinematografului acest film a fost prima ecranizare deplină a operei lui Prosper Mérimée (până la acest film, în 1915, a fost turnată o comedie cu Charlie Chaplin). În film răsună multe cântece interpretate de Montiel, subiectul este, evident, schimbat, dar, totuși, pe ecran apare eroina Carmen – fermecătoare, îndrăgostită de libertate – una dintre cele mai reușite ecranizări ale chipului Carmen din lume.

Filmul are două versiuni: versiunea franceză și cea spaniolă. Versiunea franceză – „Carmen din Granada” – se deosebește de cea originală, spaniolă, prin câteva episoade. Filmul dramatic francezo-italian „Carmen” este o adaptare a operei cu același nume a lui Georges Bizet realizată de regizorul Francesco Rosi. Rolul principal feminin a fost interpretat de Julia Migenes, rolul lui Jose a fost jucat de Placido Domingo, iar Ruggero Raimondi a interpretat rolul lui Escamillo. La pupitrul dirijoral s-a aflat Lorin Maazel. Filmările au avut loc în Andaluzia. Rosi a făcut tot posibilul să reproducă Sevilla anilor 1875-1876, folosind în acest scop și gravurile lui Gustave Dore (seria lucrărilor „Spania”).

La premiul Oscar a fost nominalizat filmul „Carmen” (1983) al regizorului Carlos Saura. Rolul

principal în acest film a fost interpretat de irepetabila dansatoare spaniolă flamenco, actrița Laura del Sol. Filmul a fost premiat de Academia Britanică și a luat două premii la festivalul de la Cannes. Eroina filmului este ca un foc, ca o pasiune lăuntrică arzătoare ce trăiește în fiecare moleculă a actriței, care poate și mângâia, și omorî printr-o singură privire. Carmen este nemaipomenită, inaccesibilă!

Premiera filmului „Carmen” montat de regizorul spaniol Vicente Aranda a avut loc la 16 mai 2003 în Franța. Filmul a fost remarcat în 7 nominalizări ale premiului național „Goya”: pentru cea mai bună imagine, pentru cele mai bune costume, pentru cea mai bună coloană sonoră, pentru cel mai bun montaj etc.

Spre deosebire de opera „Carmen”, filmul regizorului Aranda prezintă un tablou istoric veridic al Spaniei anilor 30 ai secolului XIX, foarte apropiat de sursa inițială – nuvela scriitorului Prosper Mérimée. Printre altele, el însuși este prezent pe ecran nu doar ca povestitor, ci și în calitate de martor, ba chiar participant al evenimentelor. El ar fi vrut să-l ajute pe Jose care, din gelozie și dragoste nestăpânită față de Carmen, devine contrabandist și ucigaș și, astfel, să-l scape de pedeapsa cu moartea. Filmul prezintă nu doar scene inspirate din nuvela lui Prosper Mérimée, ci este completat de percepția proprie a regizorului și, evident, de jocul actorilor. Tragedia eroinei Carmen este tragedia unei femei frumoase, imorale și pasionale care nu-și poate potoli setea de dragoste. Ea este copleșită de această patimă în măsura în care poate respira și percepe lumea înconjurătoare. În film Carmen apare ca o femeie care aduce pieirea oricărui bărbat care ar vrea să se îndrăgostească sau s-a îndrăgostit de ea. Prin apariția, comportamentul și privirea ochilor săi, îi transformă pe bărbați în robi.

Jocul extraordinar al actriței Paz Vega îi fascinează pe spectatori. Fiind de naționalitate spaniolă, ea reușește să redea întocmai caracterul eroinei sale. Carmen este o femeie frumoasă și seducătoare până la sfârșitul vieții. Așa trebuie să arate o femeie frumoasă și fatală! Ea poate seduce orice bărbat, având o energetică nereală. Deși, la drept vorbind, ea nu poate fi considerată frumoasă. Carmen atrage prin comportament și prin charismă. Vega este pur și simplu încântătoare în acest rol! Temperamentul spaniol, privirile, gesturile... Este foarte expresiv jocul dramatic al actriței atunci când Paz Vega prezintă adevăratele trăsături de caracter ale țigăncii. Pentru ea dragostea este un joc, cuvintele n-au valoare. Și fiecare simte acest lucru, dar, totodată, începe să trăiască sentimentele lui Jose și iată nu o mai putem învinui pentru acele fapte care au frânt atâtea inimi, au călcat în picioare atâtea suflete, au luat atâtea vieți. Paz Vega a combinat reușit în acest rol dramatismul și erotismul.

Deosebește acest film de alte ecranizări și faptul că el, în mod direct, este pătruns de „erotică pe muchie de cuțit”, în care Paz Vega nu conține să se dezgolească. Atâta goliciune îl tulbură, îl sfiește pe spectator, dar sexualitatea frumoasei brunete omoară dintr-o lovitură, transformând-o pe Carmen în cea mai dorită spaniolă.

Talentatul actor de origine argentiniană Leonardo Sbaraglia a interpretat la fel de bine rolul îndrăgostitului Jose. În această istorie personajul lui Jose nu este atât de simplu. Iată Jose se schimbă sub presiunea dragostei pătimașe care îi arde inima. Anume în ochii lui se vede dragostea care aduce la nebunie. Sbaraglia transmite atât de veridic gelozia cât și dragostea, încât nu poți pune la îndoială sentimentele lui. Rolul lui Jose pe drept este considerat unul dintre cele mai bune ale actorului Sbaraglia.

Scena finală cu Jose și Carmen este o adevărată explozie de sentimente transmisă prin jocul excepțional al actorilor, ghidat de mâna talentată a regizorului.

Carmen, posibil, este cea mai cunoscută istorie despre o dragoste fatală care poate duce doar la nenorocire, despre o dragoste care nu are altă explicație decât o patimă răvășitoare. Este o istorie pătimașă, frumoasă, în culoarea roșie a dragostei și a sângelui. Poate de aceea istoria acestei dragoste va trăi veșnic.

Ecranizarea nuvelei lui Prosper Mérimée nu lasă indiferent pe nimeni. Deși tema acestei istorii este cunoscută foarte bine de toți, filmul trezește o explozie de emoții, o adevărată plăcere de pe urma vizionării lui, fiind o adevărată capodoperă. În literatură sunt cunoscute multe opere de valoare, însă, odată fiind citită, nuvela „Carmen” rămâne pentru totdeauna în inima cititorului.

În cinematografia rusă, la fel, s-au făcut încercări de ecranizare a renumitei nuvele a lui Prosper

Mérimée. O ecranizare a acestei opere a fost realizată de regizorul Alexander Van („Carmen”, 2003) cu actrii Olga Filippova și Igori Petrenko în rolurile principale.

Carmen în pictură

Mulți pictori au realizat portretul renumitei țigănci, prezentând-o pe pânză în costume de culoare roșie-aprinsă, de regulă, în tonalități negre și roșii. Acestea reprezentau schițele costumelor pentru opere și balet, portretele balerinelor, ale cântărețelor de operă care au jucat rolul lui Carmen pe scenele lumii. Una dintre primele lucrări este tabloul în alb-negru cu reprezentarea ultimului act al operei „Carmen”. Portretul lui Carmen a fost pictat de renumiți pictori, precum Pablo Picasso, Alexandre Benois, A. Golovin („Portretul M.N. Kuznețova-Benois în rolul lui Carmen”), Mark Chagall, T.G. Bruni, F. Goya („Portretul Mariei Teresa Alba”), E. Mane („Emilia Ambr în rolul lui Carmen”), M. Vrubel („Tatiana Liubatovici în rolul lui Carmen”), Rafal Olbinski („Carmen”), P.A. Skotari („Irina Arhipova în rolul lui Carmen”). S-au păstrat și unele picturi în acuarelă realizate de Prosper Mérimée (tatăl scriitorului a fost pictor și un bun specialist în istoria artelor). Carmen este cunoscută de foarte mult timp, dar interesul față de acest personaj se păstrează până în prezent. Astăzi Carmen nu este doar o frumoasă și vicleană țigăncă. Ea a preluat viclenia și frumusețea de la personajul lui Mérimée, dragostea față de libertate de la Bizet, măreția de la Bloc și multe alte trăsături, pe care le-au descris alți autori. Numele Carmen este asociat cu frumusețea, viclenia, dragostea de libertate, trandafirul, habanera, Spania ș.a. Aceste trăsături stau la baza mai multor interpretări ale personajului Carmen în diferite domenii ale artei. Evident, vor mai fi create multe opere care vor completa personajul cu noi trăsături de caracter. Totuși, Carmen va rămâne un simbol al libertății, al luptei împotriva violenței, un simbol al dragostei, al pasiunii, al alegerii între viață și moarte.

Referințe bibliografice

1. БЕЛОВ, А. *Мировое искусство: Кармен – вечный образ, вечная страсть*. VillingStore, 17.01.2013
2. УТКИН, В. *Кармен. Отличие образов главных героев в литературном и музыкальном произведении*. Искусство и культура, 2007.
3. АЛЕКСАНДРОВА, И. *Лучшие образы Кармен, созданные на сцене и в кино*. Книжный мир, 2013.
4. КАБАЧИНОВА, И.В. *Образ Кармен в мировом искусстве*. Москва, 2000.
5. ЧИГЖИТ ЧЕЧЕНА. *Образ мировой литературы в поэзии А.Блока*. Москва, 2014.
6. МЕНЬШЕНИНА, Е. *Пошла в тираж: Кармен в литературе, музыке и живописи*. Газета Аргументы и факты, 25.10.2013.
7. УЗУН, Е. *Свободный танец. Раду Поклитару*. Кишинев, 2012.